

SU SÓNNIU FRÀNGHIDU DE JUANNE MARIA ANGIOY:
SA PROCRAMASSIONE DE UNA «REPÚBLICA SARDA INDIPENDHENTE»
di Zuanne Pedru 'e Marras (Zampa)

A subra de sos Motos pobulares de Sardínnya, dai sa finitìa de su séculu su 'e degheoto a s'incumintzu de su séculu su 'e deghennoe, b'at una bundhantziosa literadura: pero totu cuddhos chi ant tratadu sa chistione, dai s'àulicu Mannu – istóricu coinu, cortesanu e pazosu – a su preíderu Pola e a àteros istóricos alu, ant mudelladu un'Angioy de manera, a segúndha de sas tendhéntzias ideales própias, cuntribuendhe a imboligare in su mistériu sas finalidades pulítigas de s'Abbolotadore mannu e de su Muimentu dae Issu impersonadu.

A pustis, totu indistintamente o pericue, si sunt frimmos a su mamentu chi Angioy, impéllidu e ispuntorzadu dai su fadu, bortulaiat sos passos suos a s'ala de sa terra de su disterru.

S'istória beniat gai tramandhada incumprida, e sa fregura de s'Angioy (Bono 1751- Parízi 1808) abbarraiat semper prus mala a cumprènder a s'istóricu, mentras chi s'afetu de su pòbulu la tramandhaiat inghiriada dai sa bísida lughe 'e su mitu.

Pertocat imprestantu a nois, traballiendhe cun contivizu cussu muntone de iscritos istóricos chi si b'agatant in sos artzivos parizinos de su Ministériu de sos Afàrios Èsteros e in cuddhu de sa Gherra, e chi reguàrdant sa Sardínnya dai su 1792 a su 1812: iscritos chi apo agatadu como paritzos annos a dies de oe, a acumulare sas fartas e a bogare e a fagher bessire a pizu dai su mitu a sa lughe de s'istória sa fregura alabante e dilliriante de su grandhu Patriotu Revolussionàriu Sardu.

Apassionadu de istória pàtria – mancarì chi deo chi bos so faeddhendhe non sie un'istóricu de mestieri – e in partigulare de cuddhu períodu groriosu, fiat in megus, su cumbinchimentu arressu e frimmu chi sos disterrados sardos, tentendhe bonasortes noas pro sa pàtria de atesu, aperent lassadu in sa terra chi cun amore los istranzaiaiat, istígas no intames de s'atividade pulítiga issoro, ma de su pensieri informadore de sos abbolotamentos issoro.

Su filu cundhuidore mi benzeit ofertu dai sas duas litéras de Angioy a Tallegrand, fichidas in s'opera de su Bianchi a subra de sa “Monarchia Piamontesa”. Non fiat possíbile, a modu meu de 'idere, chi cussos iscritos esserent isulados e non deverent àer una coordinassione cun àteros iscritos privados, dipromàtigos e fortzis fintzas de importàntzia militare.

Como unos cantos annos, mantesu dai s'ispera de agatare in sos artzivos de Parízi s'isboligamentu lózicu de unu cursu intréu de abbolotamentos, apéi sa dícia e su gosu pro nuddha isperadu de agatare – gràssias a s'azutóriu chi m'at dadu s'amigu Jean Baptiste Maureau, chi mi mustreit fenamentras sa tumba ue s'agatant sos ispéigos mortales de Juane Maria Angioy – paritzos “fascículos de iscritos sardiscos” in sos artzivos, unu tempus secretos e posca desegretados, siet de su Ministériu de sos Afàrios Èsteros chi de cuddhu de sa Gherra de Frantza.

«In su 1793, Cabu de su grustu dimugràtigu e de sas fortzas pobulares in Sardínnia (a sas cales beniant impartidos sos órdenes *in Limba*, proite in cussos tempos sa *Limba Sarda* fiat sa limba ufissiale de su «Muimentu revolussionàriu, patriótigu, libertàriu e contra a sos feudatàrios»); gai comente su Sardu fenamentras a s'annu 1850 fiat sa limba ufissiale, in logu de s'italianu (chi est sa limba impónnida dai sos colunizadores furisteris e chi menzus connòsco), de sos Comunes de Tàtari, Portudurra, Sosso, Istintinu, Casteddhuardu e de sos Comunes de sa bàscia e de s'arta Gaddhura), in su 1793 – fia nendhe, iscujade s'iscansiadura! – Cabu supremu e incuntrestadu de su grustu dimugràtigu e de sas fortzas pobulares in Sardínnia fiat, comente ischimus, su Giúgia de sa Reale Udiéntzia Don Giommara Angioy, ómine istudiadu, inspiradu a sos printzípios de sa Revolussione frantzesa, chi zai dae tandho ammaduraiat su dessínniu de dare un'ampra e prena libertade a sa terra sua, a médiu de sa procramassione de una “República Sarda Indipendhente”, líbera, dimugràtiga e soberana in su territóriu nassionale sou etotu, suta 'e s'amparu de sa Frantza (chi sos franzesos daiant zai pro tzerta), derruendhe in unu a su Feudalésimu, sa monarchia assoluta de sos odiados piamontesos.

«Cun Issu militaiant professores de univressidade, abbogados, méigos, calónigos, unos cantos intre sos prus membros de gabbale de sas Cortes e sa média burghesia. E si ponimus aficu e imprestamus fide a sos pabilos pinnigados e secruetados de su bisestradu Marchese Palliaccio de sa Pranarza, podimus assegurare chi sa Sardínnia istruida e intelletuale fiat *jacobinizada*.

«Sa Corte di Torinu, bidu chi in Sardínnia non podiat restabilire s'ordine cun sa fortza, fateit recursu a sa pulítiga malésiga de sa partidura de sos ànimos. Su terrinu fiat adatu pro su seculare antagonismu intre Casteddhu calaritanu e Tàtari. Non passeit tempus meda chi ódios terribiles s'iscadenéint intre sas duas tzitades. Sos vassallos istupéint in fainas fruscas de derruimentu, públicas iscrituras brujadoras intzidiaiant a mover gherra contra a Tàtari, ue, maleaguantados dai sos tzitadinos, aiant chircadu amparu sos feudatàrios. In d-unu cumbénniu privadu, a su cale leéint parte sos cabos de su muimentu revolussionàriu, si detzidéit de cunchistare Tàtari cun sas armas e de catzare sos feudatàrios, comente resurtat dai su Memoriale Coffin, torradu a batire a lughe dai su Padre Angius in su Ditzionàriu de su Casalis.

«Angioy su 2 de Làmpadas de su 1796 besséit dae Tàtari cun sos ómines suos pro martzare contra 'e Casteddhu calaritanu. Ma disdiciadamente su mamentu non fiat prus adatu pro ponner in atu su pianu sou, sendhe chi sa Frantza aiat zai istérridu sa paghe cun su Piamonte. Candho jompéit cun sas armadas suas a Aristanis ischéit ebbia, dai sos pabilos secruetados a su corrieri de su re, de sa paghe cungruida a Cherasco dai sa Frantza, cun sa cale sa Repùbrica s'impinniaiat a respetare sos deritos de sa monarchìa sabàuda.

«Detzidéit tandho pro su mamentu de ponner a un'ala cada idea de gherra: cun reiteradas atrividas missadas tentéit de custringher su Viciarè a benner a patos, pro cuntziliare sos ànimos de sos duos Cabos, cuddhu de Subra e cuddhu de Suta de sa Sardínnia, coment'e puru pro istrejare sos perígulos graes chi subrastaiant minetosos a su Logudoro, e betare su mantu de s'olvidu a subra de una revolussione faddhida, sas mérias de sa cale aiant costituidu unu de sos prus mistérios malos a cumprendher de s'istória sarda.

«Supesamus como su velu chi at covecadu pro prus de duos séculos sos iscopos revolussionàrios de Angioy. Issu mantessi confrimmat, in su *Memoriale* chi s'agatat aprobe de su Ministériu de sa Gherra, chi – e fentomo testualmente sas peràulas suas: – “si duas àteras chidas ebbia esseret aturada sa gherra intre sa Frantza e su Piamonte, sa Sardínnya diat esser istada Repùbrica, suta de s'amparu de sa Frantza”. Gai dai sos incartamentos nòos brincat a foras sa beridade istórica chi acrarat sos iscopos e sas mérias de s'arremPELLU».

«Su governu di Casteddhu calaritanu, cara a sos bantzigamentos de Angioy, in Aristanis, s'aprontéit a sa defensa e a s'afrenta. E pero Juane Maria Angioy, pro no espònner su pòbulu in d-un'arriscosa e sambenosa gherra tzivile, preferéit su disterru, a sa resisténtzia. Tant'est chi abandonéit sa pàtria, ue isperaìat de bi torrare cun s'azutóriu de sas fortzas de sa repùbrica frantzesa, pro tentare una segúndha revolussione. Mentras chi su governu viciarégiu si abandonaiat a sa prus reassione isfidiada e chene coro contra a sos revolussionàrios sardos.

Sa fregura de Angioy, a sa lughe de sos pabilos parizínos, non paret prus bantzigadita e nàiga-nàiga intre sa monarchìa e sa repùbrica, intzerta intre s'artu mazistradu e su tribunu de su pòbulu. Isse tenzéit semper fide cun coeréntzia a sos ideales libertàrios e identitàrios suos, ne l'iscorazéit su minispréssiu de sos revessos, contràrios a calesisìet fromma de prugressu sotziale e tzivile de su Pòbulu sardu pro astrintura mentale, sa traitoria de sos fraitzos nobadores (sos reformistas gai nados), ne s'indiferéntzia de antigos partizanos de tales ideales. Faddhidu su tentativu de dare vida a una *Repùbrica Sarda Indipendhente*, dirizéit sas aspirassiones suas a sa revendhicassione de sas libertades catigadas, siet puru cun s'ausíliu de sas armas frantzesas. Mentras chi unu sou intregu a sa monarchìa li diat aer buscadu sos unores e sas càrrigas chi su governu sardu cuntzedéit a sos Cabras, a sos Pintor-Sírigu e a sos tantissimos àteros traitores de sa causa de sa libertade.

E duncas s'istória de custu patriotu mannu e famadu diat dever èssere torrada a iscrìer e cumprida cun cantu resurtat dai sos iscrìtos istóricos agatados, a est a narrer: dai sas Istrussiones a su Tzitadinu Audibert Cailles; dai sas Cartas de su Zenerale

Dupont; dai su Memoriale de su tzitadinu Angioy; dai sa Lìtera de Giommaria Angioy a su tzitadinu Austinu Guys, azente de sas relassiones èsteras; dae unu Reportu de su tzitadinu Guys a su tzitadinu Derchi, cabu de sa 'e tres Partiduras de su Ministèriu de sos Afàrios Èsteros; dai sa Lìtera de su tzitadinu Petretto, disterradu sardu, a su tzitadinu Coffin, cónsule zenerale de Frantza in Sardínnia; dai sa Cópia de sa lìtera iscrita dae Petretto ad Angioy; dai sa Cópia autenticada dai su Notàriu Juambattista Pedru Frassetto de Ajàciu de sas firmas de 24 sardos disterrados in cussa tzitade; dai sa lìtera iscrita dae Ajàciu dai su tzitadinu Petretto ad Angioy in diedata de su 14 de su mese de Messidoro, annu su 'e sete (a est a narrer, in diedata de su 2 de Tríulas de su 1799).

E comente si non diat abbastare, a de prus dai su Memoriale de su tzitadinu Coffin, cónsule zenerale de Frantza a Casteddhu calaritanu, in diedata de su 4 de su mese 'e Nadale de su 1798 a su Ministèriu de sos Afàrios Èsteros de sa Repùbrica Frantzesà; dai sa Lìtera de su mantessi Coffin in diedata de su 4 de Bennarzu de su 1799 indissiada a sos tzitadinos cumponentes su Gubernu probisóriu istabelidu in Piamonte; dae un'àtera Lìtera de Coffin in diedata de su 21 de Bennarzu de su 1799 indissiada a sos subra fentomados tzitadinos; dai sas Osservassiones de su tzitadinu Guys, azente de sas relassiones èsteras a Massília, subra de sa cunchista de sa Sardínnia; dai su Reportu a su cónsule Coffin de sos tzitadinos Frantziscu e Innàssiu Petretto, Cosma Auleri e Serbadore Lorica a sa torrada issoro dae una lestra abberiguadura in Sardínnia; dai sa Memoria de Bràsiu Fauché a subra de sos fatos de su 1802 dereta a sos zuighes de Tàtari; dai sas duas Lìteras de Angioy a su Tzitadinu Talleyrand, Ministru de sos Afàrios Èsteros, e dai sas Notíssias de un'isbarcu frantzesu in Sardínnia. E dae tantíssimos àteros documentos chi m'astenzo dae los fentomare pro non sighire a bos dare annéu.

Cosa chi día aer chérfidu e dévidu fàghere cale reladore in custu Cumbénniu de importu mannu chi at pro tema: «Autonumìa e luissione: sos printzípios libertàrios e identitàrios de Juanne Maria Angioy», abbistamente promóvidu dai s'Ufissiu Istudios "Gio.Maria Angioy" de sa Cunfederassione Sindhiale Sarda, su Sindhicadu

de sa Nessione Sardisca, pro fagher annoditare e brincare de nou a campu sa fregura de custu famadu e soberanu Patriótu Prugressista Sardu (nàschidu in Bono in su 1751, ma fizu de Don Pedro Angioy, chi s'istabiléit a Bono a pustis de aer afidadu e chi perteníat a su rampu de sa Família oranesa de Don Pedro Francisco Angioy, imparentada cun cuddha de sos Meloni-Siotto Pintor de Orani, che apéit su cavallieradu ereditàriu e sa nobiltade in su 1652).

Isse est istadu Artu Mazistradu e Alternos de su Viciarè sabàudu pro sa Sardínnya de su Cabu 'e Subra, no intames printzipale artèfitze e cabu indiscussu de su «Muimentu patrióticu, revolussionàriu e antifeudale sardu de su 1795-96», chi si proponíat de oberare sa luissione nassionale e sotziale de su Póbulu Sardu, e chi díat aer dévidu cundhuire a sa procamassione de sa *República Sarda* e a sa costitussione de un'«Istadu Sardu Soberanu», líberu, dimugràticu e indipendhente; ma chi, a dolu mannu meu, no apo pótidu fàghere, e mi 'ndhe dispiaghet biamente cun a bois etotu, pro tentare de fàghere brotare dai s'ischintiddhosu crarore de su mitu a sa lumenosa, solare lughe de s'istória, gràssias a sas cartas agatadas in sos artzivos parizínos chi sunt una berdadera minera de notíssias, sa fregura de custu summu e embremàticu pessonazu sardu, porosu e malu a mujare, dai su mamentu chi so donzi die impinniadu foraidha in tres sétzidas fitianas de fisiuterapìa, in sikhida a un'*ictus* cuntraidu como unos cantos meses, ma chi mi repromito de fàghere in àtera cajone. Apo finidu, amigos caros e cumpanzos! Gràssias pro m'aer iscurtadu!

Giampiero "Zampa" Marras

Casteddhu Calaritanu, Biddhitzolu de sos Piscadores, 15 Novembre 2014.